

Francesc Parcerisas. *Traducció, edició, ideologia. Aspectes sociològics de les traduccions de La Bíblia i de L'Odissea al català*. Vic: Eumo Editorial (Biblioteca de Traducció i Interpretació, 15), 2009, 276 pp.

DÍDAC PUJOL
Universitat Pompeu Fabra

Aquest llibre de Francesc Parcerisas, poeta, traductor, crític literari i professor de traducció, és el fruit del treball de recerca i de la tesi doctoral presentats respectivament el 1994 i el 1997 a la Universitat Autònoma de Barcelona.

El llibre s'estructura en dues parts ben diferenciades i d'idèntica llargada: la primera part es titula «Funcions i edicions de *La Bíblia* en la cultura catalana del segle xx» i la segona «Dos sistemes culturals i una mateixa canonització. La traducció catalana de Carles Riba de *L'Odissea* (1948) i la traducció anglesa d'E. V. Rieu (1946)». El període que abraça l'estudi comprèn des de principi fins a mitjan segle xx.

El primer capítol ofereix un panorama de la traducció bíblica a la Catalunya del segle xx. Parcerisas remarca que els quatre grans intents de traducció bíblica fins a mitjan segle xx són o bé iniciatives d'institucions religioses (Foment de Pietat, Montserrat) o bé de l'administració i el poder polític i cultural (Institut d'Estudis Catalans [Prat de la Riba], Fundació Bíblica Catalana [Cambó]). Totes quatre iniciatives reivindiquen la importància de la traducció per al redreçament de la llengua, la cultura i la religiositat catalanes.

El segon capítol tracta de la continuïtat de les versions protestants fins a la dictadura franquista, començant per la traducció bíblica de Josep Melcior Prat i Solà (1832). Parcerisas crida l'atenció sobre el fet que les edicions populars fetes a partir dels anys vint modernitzen l'ortografia respecte a la versió de Melcior Prat, a part de substituir l'article «lo» per «el» i de canviar el tractament envers Déu («tu» en comptes de «vós»). De fet, argumenta l'autor, tot plegat és una estratègia per ocupar un determinat mercat ideològic: el de la religiositat popular. Un mercat ideològic que les versions protestants hauran de compartir amb les versions catòliques, amb les quals entren en directa competició. *La Bíblia*, doncs, esdevé una eina de proselitisme religiós de primer ordre. Finalment, Parcerisas remarca que la dictadura franquista va tolerar força els protestants, mentre que va perseguir de manera notòria part de l'Església catòlica.

El tercer capítol, titulat «Consciència de la importància de la traducció», examina com, a principis del segle xx, la traducció, en especial la bíblica, esdevé una eina per unificar, reconstruir i modernitzar la llengua catalana i, de pas, enfortir la nacionalitat catalana. D'aquí que la traducció, i més concretament el projecte d'edició de la traducció de *La Bíblia*, ocupés un lloc tant en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrat el 1906 com en els discursos polítics d'Enric Prat de la Riba, que encarregarà la traducció de *La Bíblia* a un col·laborador seu, Frederic Clascar.

El capítol quart està dedicat, precisament, a les traduccions de mossèn Frederic Clascar. El 1909 Clascar comença la publicació de *Los Sants Evangelis* en fascicles. El 1911 Enric Prat de la Riba crea la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i dona un impuls definitiu a *La Bíblia* de Clascar, que deixa inacabada a causa de la seva mort el 1919.

En el capítol cinquè es parla del Foment de Pietat Catalana, institució religiosa que va tenir un paper molt important en la normalització de l'edició en català i en la creació d'un públic lector ampli. El Foment de Pietat Catalana va editar llibres piadosos, de catequesi, hagiografia, mística, ascètica, història eclesiàstica, etc. Alguns dels seus llibres van assolir grans tiratges, com ara *El Sant Evangeli i Fets dels Apòstols* (36.000 exemplars l'any 1924 i 30.000 exemplars el 1926). Del 1928 al 1935 el Foment de Pietat Catalana va publicar quatre volums amb diversos llibres de l'Antic i del Nou Testament.

El capítol sisè aborda la tasca de traducció bíblica de la Fundació Bíblica Catalana, impulsada pel pare Miquel d'Esplugues i pel mecenatge de Francesc Cambó, que també va finançar empreses culturals com la col·lecció Bernat Metge. En vint anys, entre 1928 i 1936, la Fundació Bíblica Catalana aconsegueix de publicar tot el Nou Testament i tot l'Antic Testament excepte dos volums, que es publicaran el 1946 i el 1948.

El capítol setè estudia *La Bíblia* de Montserrat, una obra iniciada el 1926 pel pare Bonaventura Ubach i que, a diferència de *La Bíblia* del Foment de Pietat (edició popular) i de la de la Fundació Bíblica Catalana (edició literària), és una edició eminentment erudita, i per tant és feta a partir dels textos originals i no pas sobre la Vulgata llatina. El tipus de traducció que es prioritza és la literal, fins i tot si això comporta sacrificar l'elegància i el caràcter literari de la llengua meta.

El capítol vuitè analitza com, a partir dels anys 1960, les traduccions bíbliques més importants (entre les quals hi ha *La Bíblia* de Montserrat) deixen de banda les pretensions erudites i literàries per donar pas a edicions que tenen una intenció socialitzadora i popularitzant, de manera que molta gent aprendrà a llegir el català gràcies a *La Bíblia* de Montserrat, que modernitza el llenguatge que havia utilitzat als anys 1920 i 1930: la llengua que emprarà serà l'actual de l'època.

La segona part del llibre, «Dos sistemes culturals i una mateixa canonització. La traducció catalana de Carles Riba de *L'Odissea* (1948) i la traducció anglesa d'E. V. Rieu (1946)», s'inicia amb el capítol novè, titulat «Dos sistemes culturals i una mateixa canonització». En aquest capítol s'ofereix una visió general de les circumstàncies ideològiques subjacents a l'edició de *L'Odissea* en anglès i en català el 1946 i el 1948 respectivament: mentre que a la Gran Bretanya predomina la idea socialitzant de l'educació universal a través dels clàssics i del llibre de butxaca, a Catalunya són perseguides la llengua, l'edició en català i les traduccions.

El capítol desè tracta de l'edició de butxaca a la Gran Bretanya amb l'objectiu de comprendre el context en què apareix la traducció d'E. V. Rieu de *L'Odissea* per a l'editorial Penguin. Cap a mitjan anys 1930 Allen Lane, director de l'editorial The Bodley Head, va proposar utilitzar el format de butxaca o *paperback* a fi de vendre més llibres. Cada exemplar es vendria al preu de deu cigarrets, és a dir, sis penics. La idea no va ser ben rebuda pels creditors de The Bodley Head, ja que els intents anteriors havien fracassat, i el 1935 Allen

Lane, intuïnt que hi havia un nou mercat, va fundar els Penguin Books. L'èxit no es féu esperar: en quatre anys, fins a l'esclat de la guerra el 1939, es van publicar 285 títols i es van vendre un total de 28,5 milions de llibres, és a dir, una mitjana de 100.000 exemplars per títol, quan els llibres de tapa dura que tenien èxit no solien passar dels 2.000 exemplars. El nou públic lector al qual anaven destinats els llibres estava poc o gens acostumat a entrar a les llibreries, de manera que els llibres es distribuïen a botigues de la cadena Woolworths o en llibreries de dos penics. Després de la guerra, el 1946, es crea una nova sèrie: els «Penguin Classics», que publicarà, en el seu primer número, *L'Odissea* d'E. V. Rieu —un llibre que durant els anys 1950 passarà a convertir-se en el més venut de la casa i que el 1965 havia arribat als dos milions d'exemplars venuts (tres milions el 1985).

El capítol onzè s'ocupa de la censura i edició en la Catalunya de postguerra. A mitjan anys 1940 s'observa un primer moment de relaxació de la censura i una major pressió per part dels editors catalans. S'autoritzen alguns (pocs) llibres, però sota condicionaments diversos: conservar l'ortografia de l'època (Verdaguer), fer una edició paral·lela en castellà (Plutarc) o fer supressions (Guimerà, Pla, Víctor Català). Els llibres majoritaris, de gran difusió, són repetidament tombats per la censura. Pel que fa a les traduccions, es deneguen gairebé sistemàticament totes: *La Divina Comèdia* traduïda per Sagarra, que s'havia de publicar el 1941, no és autoritzada fins al 1948, i el mateix 1948 es denega la publicació del *Llibre de la jungla* de Kipling en versió de Marià Manent. El règim franquista autoritza les edicions de bibliòfil, de circulació molt limitada; entre les edicions de bibliòfil hi ha *L'Odissea* traduïda per Carles Riba.

En el capítol dotzè es parla de l'edició de *The Odyssey* d'E. V. Rieu i els seus precedents. Una de les característiques principals de la col·lecció «Penguin Classics», que Rieu va dirigir durant gairebé vint anys (1946–1963), va ser l'ús de l'anglès contemporani i la llegibilitat i fluïdesa de les traduccions. La sèrie anava destinada tant a un públic culte com a un públic popular. Rieu va tractar *L'Odissea* com si fos una novella i, per tant, va traduir-la en prosa, va intentar donar-li versemblança narrativa i va procurar que fos escrita en una llengua natural. Parcerisas passa revista a diverses *Odissees* publicades abans de la de Penguin, entre 1879 i 1937, i remarca les semblances i diferències respecte a *L'Odissea* de Rieu: les més antigues tenen un estil afectat i abunden en arcaïsmes, mentre que les més modernes persegueixen la naturalitat estilística i conceben l'obra d'Homer com una novella d'aventures.

El capítol tretzè s'ocupa de *L'Odissea* de Carles Riba publicada el 1948, dos anys després de la de Rieu. La traducció de Riba és finançada pel mecenes Fèlix Millet i Maristany, qui paga a Riba 3.000 pessetes mensuals durant un any i mig, la qual cosa permet al poeta viure exclusivament de la traducció en una època de desolació cultural. Parcerisas destaca el fet que, a diferència de Rieu, que concep *L'Odissea* com una novella, Riba concep l'obra d'Homer com a poesia.

El capítol catorzè examina les raons de les recepcions oposades de *The Odyssey* de Rieu i *L'Odissea* de Riba. Mentre que la traducció de Rieu és una versió llegidora i destinada a les masses (l'obra es converteix en un autèntic *best-seller*), la traducció de Riba, per a un

públic molt restringit (de l'edició de bibliòfil se'n fa un tiratge de 301 exemplars), força les capacitats del català i fa adonar el lector que llegeix un autor estrany.

El llibre de Francesc Parcerisas és amè i, alhora, erudit: l'autor mostra, al llarg de gairebé 300 pàgines, un profund coneixement de les fonts, inclosos tant l'arxiu Penguin com les revistes angleses i catalanes de l'època historiada. El mèrit i l'originalitat del llibre rau en el fet que omple un buit important en els estudis de traducció i que analitza les traduccions no pas des del punt de vista de la traductologia contrastiva, sinó centrant-se en la importància del context sociològic en què es produeixen. Així, doncs, l'autor no es pregunta *com* es tradueix (cosa que fa el comparatisme), ni tampoc no es pregunta *quan* es tradueix (cosa que fa la història de la traducció), sinó que es planteja *per què* es tradueix. Això, segons ell, és el pas previ a «l'anàlisi purament filològica de les traduccions» (p. 10).